

Андреев Леонід Миколайович

Біографія

АНДРЕЄВ, Леонід Миколайович (Андреев, Леонид Николаевич — 09.08.1871, Орел — 12.09.1919, с. Нейвала, Фінляндія) — російський прозаїк і драматург. Андреев народився 9 серпня 1871 р. в сім'ї приватного землеміра Миколи Івановича Андреева та дочки збіднілого польського поміщика Анастасії Миколаївни (дівооче прізвище Пацковська). Дитячі та юнацькі роки Андреева проминули в батьківському домі, а в 1882 р. його віддали в орловську класичну гімназію, де він був (за власним зізнанням, вчився "погано") дев'ять років. У 1889 р. помер батько майбутнього письменника, і сім'я почала бідувати. "Отроцтво та юність — дуже сумні. З 15 років я почав дошукуватися справжньої мети життя, справжньої дружби, справжнього кохання. Я шукав, а життя у відповідь давало мені життя. Довго, дуже довго я плутався в добрі та злі... Помер батько — бідність, потім брудні, нестерпні злидні. Час був поганий — початок дев'яностих років. Почав я сильно запивати. Інколи впадав у відчай; якось спробував застрелитися — не вдалося... " — писав у 1903 році в одному з листів Андреев.

Проте, попри всі життєві негаразди, майбутній письменник, закінчивши гімназію, у 1891 р. вступив на юридичний факультет Петербурзького університету, але зміг провчитися там лише два роки, оскільки його виключили "за невнесення плати". Перевівшись у Московський університет, Андреев несподівано отримав "подарунок" — Товариство допомоги нужденним сплатило його навчання. Вчитися було важко, тому що постійно не вистачало грошей. Андреев давав приватні уроки, малював на замовлення портрети. У 1892 р. під псевдонімом Л. П. (ймовірно, Леонід Пацковський) Андреев заради заробітку у журналі "Звезда" опублікував перший твір — оповідання про бідного студента "В холоді та золоті".

Проте початок літературної кар'єри Андреева припадає на 5 квітня 1898 року, коли в газеті "Кур'єр" було опубліковане його оповідання "Баргамот і Гараська", яке тепло зустрів Максим Горький, оскільки тематично було близьке йому — тема знедоленої, кинутої на дно життя людини, п'яниці та бродяги. На той час Андреев, ставши після закінчення університету кандидатом права, працював помічником присяжного повіреного, виступаючи водночас автором фельєтонів (псевдонім Дžeme Лінч) і судових репортажів.

Тему "зневажених і скривджених" Андреев продовжив і в наступних своїх оповіданнях — "Петька на дачі" ("Петька на даче", 1899) й "Ангелятко" ("Ангелочек", 1899), героями яких виступають діти. Глибоким гуманізмом проникнуті оповідання "Гостинець" ("Гостинец") і "У підвалі" ("В подвале", 1901). У 1901 р. видавництво "Знання" на кошти Максима Горького видрукувало першу книжку Андреева — "Оповідання" ("Рассказы"), а вже через рік почало виходити зібрання творів письменника, заприятелював він у цей час і з Горьким.

У 1902 р. Андреев писав до К. Чуковського: "Мені не важливо, хто "він" — герой

моїх оповідань: піп, чиновник, добряга чи худобина. Для мене важливо лише одне — що він людина і як така терпить одні й ті самі злигодні життя. Більше того, в оповіданні "Кусака" героєм є собака, тому що все живе має одну душу, все живе страждає спільними стражданнями і у великій безлико́сті та рівності зливається воєдино перед грізними силами життя".

Творчість Андреева, з її трагічним світосприйняттям, новизною проблематики та поетики, оригінальністю світобачення, створила йому репутацію одного з найкращих письменників Росії. Про нього писали не лише в Москві та Петербурзі, а й у Києві та Харкові, Одесі та Житомирі. В Україні вийшли друком і перші книги про письменника (Н. Геккер. Л. Андреев и его произведения. — Одеса, 1903; И. Баранов. Л. Андреев как художник, психолог и мыслитель. — К., 1907). У 1908 та в наступні роки у Чернівцях, Кам'янець-Подільську та Коломиї побачили світ збірки оповідань, окремі твори Андреева у перекладі українською мовою.

Для першого періоду творчості письменника, який завершується повістю "Життя Василя Фівейського" ("Жизнь Василия Фивейского", 1903), характерні кілька магістральних тем — тема всезагальної невлаштованості та передчуття майбутньої катастрофи ("Утемну далечінь", "Дзвін на сполох"), роз'єднаності та самотності сучасної людини ("Місто", "Великий шлем", "Наріці", "Чужоземець", "Жили-були"), божевілля та смерті ("Думка", "Життя Василя Фівейського", "Примари").

Одним із найзначніших творів Андреева раннього періоду творчості є, безумовно, повість "Життя Василя Фівейського", де в образі сільського священника зображено біблійного Йова наших днів. Уся тогочасна критика відзначала, що твір написаний із видатною силою, а основна думка проведена з надзвичайною художньою енергією. І окремі місця, як, приміром, опис зимової заметілі, і непевна тривога, що охоплює наприкінці повісті село, і загальне враження пригнічують і "передають" читачеві авторський жах. "Жахливим" було все життя Василя Фівейського, на "некрасиву, кучеряву голову" якого зі "зловісною і таємничою навмисністю стікалися біди": втопився син, запила з туги, а потім згоріла під час пожежі дружина; залишилася лише дочка-дегенератка і наймолодший син — злісний ідіот. Проте для головного героя кожне нове лихо — ще один привід повторити "яскраві, наче небесний вогонь" слова: "Я — вірю!" З часом Василю Фівейському починає здаватися, що він богообраний і покликаний полегшити людські страждання. Невдала спроба воскресити померлого бідняка завершується безтямною втечею героя та його смертю.

У "Василеві Фівейському", як і в попередніх оповіданнях письменника "Брехня", "Стіна", Андреев використовує експресіоністські художні засоби з тим, щоб якнайповніше розкрити свою "концепцію людини: вона нікчемна у порівнянні із Всесвітом. Не існує даного небом смислу її життя. Похмурою є і дійсність, що оточує її, але, осягаючи це, людина не стає покірною" (К. Муратова). З приводу цієї повісті та її свого бачення життя взагалі збереглася думка самого Андреева: "Якщо не в цьому житті, то в іншому, обіцяному, Бог повинен відповісти на корінні запити про справедливість і смисл. Якщо найбільш "покірному", якнайпокірнішому, який прийняв

життя, яким воно є, і благословив Бога, довести, що в іншому світі буде, як тут: урядники, війна, несправедливість, безневинні сльози — він відмовиться від Бога".

Новий період творчості Андреева розпочався оповіданням "Червоний сміх" (1904), навіяним кривавими подіями російсько-японської війни. Головний герой твору — Червоний сміх, що запанував на землі, і цей абстрактно-символічний образ проходить через увесь твір, у якому, за влучним зауваженням С. Венгерова, "немає жодного власного імені, немає жодного конкретного змісту, а лише ряд безформних відчуттів, яскравих плям, непевних звуків, несвідомих душевних порухів і, найголовніше, галюцинацій".

У цілому байдужий до політики, Андреев у лютому 1905 р. був ув'язнений у камеру-одиначку Таганської тюрми за надання своєї квартири для засідань ЦК забороненої тоді РСДРП. Письменник провів там 17 днів, поки не був звільнений під заклад, внесений Савою Морозовим. У творчості аполітичність Андреева проявилася перш за все в цілковитій об'єктивності зображуваного. Це стосується таких його творів, як оповідання "Губернатор" (1905), стилізованої алегорії "Так було" (1905), п'єси "До зірок" (1905), "богоборчої" драми "Совя" (1906), в якій письменник створив схематизовану узагальнену картину життя людини від народження до смерті, та ін.

Значне місце у творчості Андреева початку ХХ ст. займає драматургія. Починаючи з 1906 р., він написав три соціально-побутові "Дні нашого життя" ("Дни нашей жизни", 1908), "Анфіса" (1909) і "Gaudeamus" (1910), а також чотири символічні п'єси — "Життя людини" ("Жизнь человека", 1906), "Чорні маски" ("Чёрные маски", 1907), "Анатема" (1909) і "Океан" (1910). Символічним п'єсам письменника притаманні гранична узагальненість, т. зв. "примітивна" символічність, схематичність у змалюванні персонажів. Прикметною у цьому плані є п'єса "Життя людини", написана восени 1906 р. і удостоєна премії ім. О. Грибоедова. Все "Життя людини" де поєдналися гротеск, гіпербола й антитеза, навмисно написане "абстраговано і стилізовано саме на кшталт старих лубків: людина народжується, має спочатку успіх, потім її переслідують лиха, смерть рідних і т. д. У стилі тих самих примітивів у всіх діючих осіб немає імен, а наявні лише Друзі людини, Вороги людини та інші наївні персоніфікації старих лубків" (С. Венгеров).

Поряд із п'єсами у ці роки Андреев пише й оповідання, найзначнішими з-поміж яких є "Іуда Іскаріот", де виведений складний психологічний образ зрадника, який і любить, і ненавидить свого вчителя, та "Пітьма" головний герой якої — терорист Олексій переховується від поліції у публічному домі. Основна ідейна спрямованість "Пітьми" сконцентрована у тості Олексія: "За нашу братію! За падлюк, за мерзотників, за боягузів, за розчавлених життям... За всіх сліпих з народження... Якщо нашими ліхтариками не можемо освітити всю пітьму, то загасимо ж вогні і всі поліземо у пітьму... Пиймо, темноту!" До числа найкращих творів про смерть у світовій літературі критика відносить оповідання Андреева "Єлезар", написане ним у 1906 році.

У 1911 р. Андреев створив роман "Сашко Жигульов", у якому головний герой — син генерала, гімназист Сашко Погодін збирає розбійницьку ватагу і під прибраним ім'ям

Сашка Жигульова громить поміщиків. Роман негативно оцінив Максим Горький ("дещо надмірний пафос і перевантаженість психологією", тлумачення фактів "штучне, не живе", стиль "солодкуватий і холодно сентиментальний"), що спричинило остаточний розрив до того дружніх стосунків між ними.

Першу світову війну Андреев сприйняв як "боротьбу демократії всього світу з цезаризмом і деспотією, представником якої є Німеччина", а пізніше захоплено вітав Лютневу революцію у Росії та повалення самодержавства, але до перемоги більшовиків у Жовтневій віднісся різко негативно ("по калюжах крові йде завойовник Ленін"). Яскраво і гостро він висловив своє ставлення до більшовицької диктатури у публіцистичній статті "S. O. S." (1919).

Після проголошення незалежності Фінляндії, де Андреев жив на своїй дачі, він опинився в еміграції. Самотній (дружина Олександра Михайлівна Велінгорська померла після пологів з другим сином), хворий, Андреев пішов із життя 9 грудня 1919 року від паралічу серця. Його поховали у місцевій церкві, але в 1956 р. перепоховали на Літераторських містках Волкового кладовища у Ленінграді (тепер Санкт-Петербург).

Поетика Андреева справила помітний вплив не лише на російську, а й на західноєвропейську літературу. Твори Андреева українською мовою перекладали М. Виноградова, Г. Коваленко, О. Гаморак, В. Сімович, М. Лозинський, О. Копиленко та ін. П'єси Андреева "Життя людини", "Сава", "Дні нашого життя" та ін. ішли на сценах театрів багатьох міст України.

Тв.: Укр. пер. — Любов до ближнього. — К., 1909; Чорні маски, — Львів, 1912; Життя людини. — Львів-К., 1922; Червоний сміх та інші оповідання. — Харків, 1929; Петько на дачі. — К., 1957; Рос. мовою — ПСС: В 8 т. — С.-Петербург, 1913; Повести и рассказы: В 2 т. — Москва, 1971; S. O. S. Дневник. Письма. Статьи и интервью. Восп. современников, — Москва-С.-Петербург. 1994; Собр. соч.: В 6 т. — Москва, 1990-1996.

Літ.: Андреевский сборник. Исследования и материалы. — Курск, 1975; Беззубое В.И. Леонид Андреев и традиции русского реализма.— Таллин, 1984; Вересаев В. Л. Андреев// Вересаев В.В. Собр. соч.: В 5 т.— Москва, 1961,— Т. 5; Иезуитова Л.А. Творчество Леонида Андреева (1892-1906). — Ленинград, 1976; Леонид Николаевич Андреев. Библиография. — В. 1: Соч. и письма. — В. 2: Литература (1900-1919). Москва, 1995-1998; Фатов Н.Н. Молодые годы Андреева. — Москва, 1924.

Б. Щавурський